

Bereti Gábor

Egy aranyos könyv Miskolcra

Csorba Piroska: Arany Miskolc

Minden kedves olvasónak, aki egy városról, jelesül Miskolcra egy műves, vallo-
másos verseskönyvet szeretne olvasni, jó szívvel ajánlom Csorba Piroska *Arany
Miskolc* című kötetét. Bár a mágikus realizmus stiláris, avagy műfaji meghatáro-
zását inkább prózai, mintsem lírai művek értelmezése során alkalmazzuk, most
szerzőnk munkáját mégis ezzel a premisszával illetem, hiszen Csorba Piroska
versei a maguk átható tárgyiságukban egyszerre meggyőződések és meggyőző-
en realisták, és magukkal ragadóan mágikusak. Ha valakit szerencse ér, szokták
mondani, hogy jókor volt jó helyen. Csorba Piroska a szerencse fiának, lányának
tudhatja magát, hiszen a sors kegyének eme fajtájából ő könyve címadása révén
részesült, amikor is nagy klasszikus költőnk születése kétszázadik évfordulójának
esztendejében, hogy megemlékezések százaival adóztunk Arany János örökbecsű
munkássága előtt, az irodalomkedvelő közönség szívében az Arany Miskolc kö-
tetcím patináját a bicentenáriumi ünnepek rávetülő fénye még meg is erősítet-
te. Ez pedig, mintegy az irodalmi teljesítménynek is hátszelet adva, a könyv tartal-
mának az olvasók szívébe történő befogadását is nagyban megkönnyítette. Mint
látjuk tehát a közönség körében, a nyilvánosságban a csillagok ilyen szerencsés
együttállása jótékonyan és hatékonyan segítette a kötet legfőbb erényének, az
őszinte vallomásosságnak a befogadói csoportok körében történő érvényesülését.

Csorba Piroska könyvét egy előversre, *Város áll az áradó időben*, négy fő ciklusra,
ezen belül néhány kisebb fejezetre, egy alciklusra, egy *Nem én írtam* című adaptáci-
óra, végül egy *Sosem-hitt, szép varázslat* címmel közreadott záróversre osztotta. Az
első ciklus versei gyermeki attitűddel szólnak a városról, a hozzákapcsolódó élmé-
nyekről. Szemléletük a mindenre rácsodálkozó, ámuló magatartás. A második rész
alkotásainak kontemplatív lírai énje kortalan, kiterjesztett emlékezete századokat és
tereket fog át. Szemlélete hasonlatos a mindent megélő, mindent megértő bölcs öre-
gekéhez. A versek kísérletet tesznek az időtlenség és a meghatározott tér (Miskolc)
összekapcsolására. A harmadik etap versszövegei a nyelv játékoságára építve válto-
zatos műfajokban (limerick, rondó, haiku stb.), gazdag rím- és ritmusformákban és
hangnemekben szólnak a témáról, mígnem a negyedik ciklusban a költő verseivel
egy abszurd és groteszk világot épít fel a szabadvers Örkény István egyperces novel-
láira hajazó formájában, az úgynevezett „egyperces” verstechnika segítségével.

Könyvének vannak előzményei. Korábban prózában és egyes műfajú kötetek-
ben már jelentetett meg miskolci témájú munkákat (Miskolci séták, Miskolci le-

gendák), írt verset folyóiratokba, antológiákba, ám ilyen, egy kötetet kitevő versgyűjteménnyel még nem jelentkezett. S kötetének unikális jellegére recenzensei is felhívták a figyelmet: „Vannak antológiák, amelyeket egy-egy városról szóló régi és mai – verses és prózai – alkotásokból állítottak össze. Ám Miskolc az első és egyetlen, amelyről egész verskötet született, és Csorba Piroska az első és ez idáig egyedüli, aki egy könyvnyi verssel ajándékozta meg a városát. A kötet sokszínű, akárcsak Miskolc és a szerző, aki sokféle hangon – a líraitól a groteszkig – és sokféle műfajban, versformában – a limericktől a pantunláncig – szólal meg. Főhajtás ez a város előtt” – írja Filip Gabriella.

S ha már különlegesség, itt hívom fel a kedves olvasó figyelmét a könyv egyik, ha nem a legfőbb erényét képviselő harmadik fejezetére, melybe a költőnő a különböző műfajokban megszólaltatott opusait gyűjtötte egybe. A mai magyar költészeti palettán különlegességnek, mondhatnám csemegének számító fejezetben letűnt idők és messzi tájak műfajképleteiben írott remekléseit kínálja a ritkaságokra fogékony olvasóknak. Egyik recenzense jegyezte meg erről, hogy ezekben a manapság már alig-alig alkalmazott műfajritkaságokban, melyekben Csorba Piroska könnyed eleganciával szólal meg, kevés ma élő költőnk merne megnyilvánulni, hiszen egy mai, szabadvershez szokott verselő számára olyan ez, mintha gúzsba kötve kellene táncolnia. S Csorba Piroska a kötelékek eme kötöttségeihez igazodva adja ki, idézi meg a kötetlenség és a szabad szárnyalás képzetét. Hogy csak néhány példát említsék: *Hol hegy magasodott ...* című versét például a perzsa líra egyik kedvelt formájában, *gházeln*ben írta. Ennek sajátossága, hogy az első két sor páros rímére minden páros számú sor vége rímel, míg a páratlan számú sorok rímtelenek. Az esetlegesen kialakuló monotóniát azonban meggátolja a páratlan számú sorok szabad végződése, illetve a *gházeln* mérsékelt, tíz, negyven sor közötti terjedelme. Az utolsó sorba gyakran bele van szöve a költő neve. „Elhitették velük, / pártban a közösség, pedig mind magányos. / Marionettfigurák vonultak május elsejéken / és tapsoltak, ha a zsineget mozgatta a bábos. / Aztán fordult a színpad, fordult a világ, / elmúlt e kor, csak korom és pernye szálldos / néha még az üres gyártelepek udvarán. / Elavult díszletek között új álom kél, ábrándos, / aztán az is kihuny. Reménytelen utcákon / láthatatlanul bolyong az öröm, *piros kabátos*.”

Ebben a fejezetben találhatunk még egy-egy, a tizenötödik században kialakult *rondó*, illetve a *kettős rondó* képletében írt verset, mint ahogy itt olvashatjuk a kötet talán legfrissebb, legszínesebb nyelviséggel megalkotott darabját, az *Ébredést* is. Ez a francia eredetű *villanella* 19 soros formációjában íródott, amely, öt *tercinából* és egy *kvatrinából* áll: „A villódzó fény most csupa rejtjel, / harsány reklám csábítva hívogat, / elnyel téged is e modern dzsungel. // Felzúg egy busz, villamos csilingel, / semmibe úszik minden pillanat, / ébred a város, kelti a reggel”. Itt említem meg az *Anyeginstrófákba* komponált, a *Miskolci Nemzeti Színházról* szóló, valamint a *Nibelungizált alexandrinokba* szőtt *Egy nyári délután* című opusokat is. A *Nibelungizált alexandrin*

egy látványos versforma, mert az egyébként jambikus lejtésű, maximum 14 szótagból álló sort a 6. vagy a 7. szótag után erős sormetszet tagolja. Ez utóbbi képlet a formája a kötetzáró, hatoldalas *Sosem-hitt, szép varázslat* című hosszúversnek is. De nem kerülheti el a figyelmünket a *rubái* perzsa versforma sem. Ezt a könyvben a négysoros *Csendélet* című vers reprezentálja. Vagy a kötet egy másik helyén, *Az idő elfárad* című munkában például a maláj *pantunlanc* formát ismerhetjük fel. De erre a formációra bukkanunk a Miskolc kis patakjának, a várost átszelő Szinvának szentelt, *Tovaring a patak* című öt versszakos munka olvastán is. A pantunlanc sajátja, hogy az első keresztrímes strófa 2. és 4. sora a második versszak 1. és 3. sorában megismétlődik (és így tovább). „Szinva vizén úsznak tova / letört virágok, ezüst halak, / fakérgen bársonyos moha / - és ring, tovaring a kis patak, // Letört virágok, ezüst halak, / mi vízben él, mi vízbe hull / - és ring, tovaring a kis patak, / hulláma hullámhoz simul”.

Túl a verseléstechnikai virtuozításokon meg kell, hogy említsem a kötet sokszínűségét emelő, gazdagító, a költőnő fantáziáját dicsérő, a könyvben lépten nyomon élénk bukkanó, meghökkentő leleményeit is. Egyik jó példa erre a *Befejezetlen számsor* című verse: „1 (hegy, Avas) / 234 (méter magas)”. Vagy a másik, amikor is a kötet 140. oldalára érve ezt olvassuk: *A város jövője** (ám, hogy meg ne ijedjünk, nehogy megrendüljünk a város élénk táruló jövőtlenségétől, az üresen hagyott oldal alján ott a magyarázat): **Üres lap, melyet a következő nemzedékek írnak majd tele.* De ilyen fentiekhez hasonló sziporka például az *Utazás végig a városon* című opus is: „AZ ODAÚT / MISKOLC // A VISSZAÚT / CLOKSIM”.

Megnyerő, bár tematikájában nem kifejezetten a városhoz kötődő fejezet a *Városlakók* című betét, melyben éles szemmel megfigyelt és vitriolba mártott tollal rajzolt városlakó karaktereket állít élénk. Attraktív címadó technikával jelzi a kipécézett karakterek jellemét: *A mizantróp, Naftalinka, A középszerű, A széplélek, A badi-ember, Az öregúr, A pattogó, Az esze-fitty* stb. Ide sorolnám még a kötet első harmadában található *A város bolondjai* című fejezetet is, melyben a város néhány, akár be is azonosítható, jellegzetes figuráját örökíti meg: *A Cérnájátszó, Dzsekszon, Az apró ember.*

De mert, ahogy Csorba Piroska fogalmazza könyve egyik fejezetcímében, a város emlékeiből áll össze egészé, számomra a könyv *Lettem lakója* című ciklusa a legszimpatikusabb. Az itt sorjázó versek az önmagukért beszélő címek tükrében: *A felvételi, A könyvtár, Albérletek, Az első munkahely, Kapuk előtt.* Ide kapcsolhatók még a város legendáit feldolgozó munkái is: *Holtak háza, A Szinva éneke, Séta az avasi kilátóhoz, Harangok a város felett, Bujdosó pohár, A Pece-patak tündérei* stb. Végül dicséret illeti Szaniszlóné Kövesdi Juditot, aki szenzitív akvarelljeivel a kötet méltó illusztrátorának bizonyult.

(Bibor Kiadó, Miskolc, 2017)

M. Fehérvári Judit

Kaiser László: Mátyás király Budapesten

Szövegkönyv Rózsa Pál operájához

Humoros, olykor már a szatírába hajló, kalandos időutazásra hív Kaiser László könyve. A végig provokatív szöveg archaikus nyelvhasználata, s a szövegkönyv önmagában is Madách Imre és Arany János stílusára építkezik, de a 21. század magyar olvasói szokásaira, a könyvkiadás nehézségeire s a könyvterjesztők mohóságára kihegyezett.

Kaiser László új kötetének Pereszlényi Helga által tervezett borítója komoly és mégis elegáns, letisztult, de komor benyomást kelt az olvasóban. Először elcsodálkozunk magán a borítón is, és nem szeretnénk elhinni, hogy egy ilyen, manapság bárki által könnyűszerrel elkészíthető minőségű montázs került épp a borítóra, és csak mikor jobban megnézzük, vesszük észre, hogy milyen találó a választás, hiszen minden olyan elemet tartalmaz, amelyről a könyv mesél.

Az öt jelenetre bontott szöveg Rózsa Pál operájának librettójához készült. A kotta a könyv legutolsó lapjain található. A könyv külseje éppen olyan, mint, amilyennek a tradíciók szerint lennie kell: a 17. századbeli velencei operák zsebkiadású szövegkönyveire utal. A jó librettó megírásának külön technikája van, így írói szempontból speciális, s mindenképpen a zenés színpad igényeivel számoló szakértelmet kíván. Kaiser László színházi és filmes életútját nyomon követve a befogadó arra a következtetésre jut, hogy ő alkalmas arra, hogy a lírai részekkel egyenértékű dramatikus építkezést is úgy oldja meg, hogy az ne menjen a zene rovására, hanem immanens és koherens legyen azzal.

Maga a szerző is ezt a célt tűzi maga elé, s a miérteket a „Bevezető sorok” részben részletesen meg is magyarázza. Lényegében arról van szó, hogy a szöveges műfajok önmagukban is megélnék, míg a zenével összekötve őket, mégiscsak megszabják a formát és a darab hosszát is. Az énekhangok nemük és hangfekvésük szerint hét osztályt alkotnak. Ezek az osztályok az idők során további alkategóriákra oszlottak. Kaiser László egyetlen fő férfi hangosztályt, a kontratenort nélkülözi csak.

A nyitó- és zárójelenetek a történetnek nem csupán azért adnak keretet, mert ugyanaz a színhelyük, de csak ez a két jelenet tagolódik két képre.

Az első képből, amely a „Könyves összejövetel a téren” címet viseli, szemünk s értelmünk már a provokatív poétikájú szövegre koncentrálnak, amelynek keretét az „Írók, kiadók, terjesztők” szövege adja. A többes számú s több csoportot képviselő konkrét gyűjtőnevek aztán szétválnak, s egyesével is megjelennek az írók, a kiadók s a terjesztők.

Az első kép toposza: a Corvinák, azok a kódexek, amelyek Hunyadi Mátyás jóvoltából másolók, fordítók, könyvkötők és a beszerzők nemzetközi hálózatain keresztül kerültek Budára, s amelyet Mátyás második felesége, Aragóniai Beatrix Nápolyból

hozott gazdag könyvgyűjteménye nagyobbá tett a firenzei „il Magnifico” valaha is ismert házi könyvtáránál is. A köztudatban kialakult igazságos Mátyás király személyére Kaiser László aztán sorra felfűzi egy író, egy kiadó és egy terjesztő vágyait is. Ez a rész – az utolsó megnyilatkozást kivéve, amely kétütemű felező négyes – végigköveti az ősi nyolcasok verselési hagyományait. Az írók, kiadók, terjesztők versének második fele furcsa, meghökkentő, már-már lehengerlő sorokkal telített, s a verszárlat előhívja a pesszimista életfilozófia egyik kiemelkedő alakjának, Friedrich Nietzschének az akkor és azóta is sokat vitatott kijelentését, mely szerint „Isten meghalt; az emberrel való együtt szenvedése ölte meg az Istent.

Amikor Zarathustra egyedül maradt, imígyen szóla szívéhez: „Vajon lehetséges-e? Ez az öreg szent az erdejében még semmit sem halott arról, hogy isten meghalt?” (Imígyen szóla Zarathustra – Also sprach Zarathustra).

Ez a furcsa játék: „De jól mondta/ az a Nietzsche/Isten halott/ istenuccse!” lehetővé teszi egyrészt az Úr, majd Mátyás és Beatrix belépőjének a megteremtését; másrészt pedig az archaizálás („...uccse”) révén egy mindenki számára érthető, s nem a magas irodalmi nyelvhasználat révén megteremt egy olyan léggörts is, melyben sokkal inkább egy borozóban vagy egy vásári forgatagban érezzük magunkat, mint „A térben és mennyben”. Ezt támasztják alá a szövegben használt s inkább a 20. századra utaló köznyelvi szavak („bolond”, „reklám”, „fix”) és a „Nem mutatok mostan fűgét”, azaz fityiszt csúfondáros kifejezése is.

A 2. Jelenet helyszíne a „Könyves egyesület székháza”. Ebben a részben különválnak a kiadók és a terjesztők (A cél az, hogy ismét egyesülve kimondják az alapigazságot: „...olvasó és író teng...”), s megjelenik egy női olvasó és a kórus is. Az értelmező ezért is az értelmezés játékkerébe az irodalmiság megszokott kereteinek szétfeszítésére irányuló törekvést tartja fontosnak, mely a nyelv elsődlegességének feltételezésén nyugszik, s melynek toposza egy olyan köznapi, s egyáltalán nem mellékes dolog, mint a pénz. Ráadásul a női olvasó politizál is, mikor kijelenti, hogy „Piacgarázdaság!”-ban élünk. A kórus, akár az ókori görög drámákban, a közösség érzelmeinek s gondolatainak megtestesítője, s szerepe a valóság megjelenítése („Lehetne itt minden rendben,/ adott szó, ha lenne egyben...”).

A 3. Jelenet a „Kiadók összejövetele egy kiadóban” címet viseli. Ebben a megjelenítés eszközei az akció és a színházi beszéd nyíltan a napi politikai történéseknek megfelelően sűrítetten, s annál inkább érthetően jelennek meg: „Jogi útra jogállamban, / meglehet, / nemcsak pénzünk, vagyunk sincs, / ne feledd!” (Kiadók). S ez az a szöveghely, melyhez a továbbiakban a legtöbbször visszatér az értelmező, újabb és újabb szempontokkal gazdagítva a szegénység, egy egykor virágzó ország tönkremenetelének metaforikus értelmezéseit („...Te meg, asszony, / ne nézgesd az írókat, / nincs nekik semmi-jük! Csak bajuk!” – Mátyás).

A következő, azaz a 4. Jelenetben egy „Könyvtárban” találjuk magunkat. Az egykor

„szent hely” olyan szövegkomplexumként íródik le, melyben a poétikai és elméleti problémák játékban tartása az irodalmiságban, a nagy elődökre való olyan reflexiókban fogalmazódnak meg, amelyekhez ismét a napi politikai közhangulatnak megfelelő, a középmagyarkorban buta, egyszerű embert jelölő „tahó” szó egyaránt elhangzik a király és a királynő szájából is. Sőt! Egy egész mondat ismétlődik előbb kijelentő, majd felkiáltó mondat – már a királyi pár kórusaként – formájában is: „Könyvek között sok olvasó, / nem lehet itt senki tahó!”. A szereplők köre is bővül a könyvtárosnő és a férfi olvasó szerepbe vonásával. Ebben a jelenetben az értékgazdag múlt („Gutenberg, Corvina) és az értékszegény jelen (a „kófic íróska”, aki alkoholista s nőfaló; a kikapós Beatrix) éles szembeállításán van a fő hangsúly, miközben a jellemek egyre élesebben ütköznek. A konfliktus ennél élesebb már nem is lehetne! Itt, ebben a részben található a librettó tetőpontja. Metaforikus értelemben is, hiszen a politikai szál is egyre bonyolódik, s eléri a végpontját: „Jöjjön, aki látni akar, / nem csalás, nem ámtítás, / hogy egy király, magyar király, / elvágjuk a magyar földről, / nem is kérdés, nem vitás...”. Ez bizony egy nagyon korrekt helyzetjelentés az egyre fokozódó magyar kivándorlásról. Ám, de mégis vannak még magyar honban olyan emberek, akik tisztelik múltunkat, tradícióinkat, hiszen Mátyás és a könyvtárosnő, aki még nem járt ott, de a múlt alapján pontosan érti, miről van szó (a könyvek és az olvasás tisztelete és szeretete), vissza szeretne térni a mennyekbe.

Az utolsó jelenet, mint már utaltam rá, ugyanott játszódik, mint az első, s ugyanolyan két képre tagolódik, csak a másodikban már az összes eddigi szereplő megjelenik. A cselekmény így egységessé és zárttá válik, azonban bekövetkezik – a művön végigvonuló – értékvesztés is, a könyvek szeretetében élő pozitív emberek (Mátyás, könyvtárosnő) és a könyvek eszmei értékének fontossága elbukik, és ezáltal értékpusztulás következik be.

Maguk a szereplők is földi és mennybeli lakókká lesznek, egyesek, mint például Beatrix és a könyvtárosnő lakóhelyet cserélnek, de az expozícióban kérdés explicit is feltett kérdésre („... Mit szólsz, mi az oka annak, / nem kell könyv az olvasónak?” – 1. Jelenet, 2. kép – Az Úr) tökéletes választ csak az kap, aki végig figyelemmel kísérte a könyv mondanivalóját. Hiszen minden egyes jelenetben szerepet kap a rámutatás vagy a rákérdés, a 21. századi mindennapok egy-egy helyzete, egy jelenség, probléma, s a hangsúly pedig azok megfogalmazásának, megismerésének lehetséges voltára tolódik. A műben ugyan minden más dolognál erőteljesebben jelenik meg a Mammon hatalma, ellenben a zárlat optimistább kicsengésű, a szerző életbe vetett hitét dicséri.

A verses librettó poétikai eszközökben gazdag: alliterációk, költői kérdések, ismétlések, párhuzamok és a különböző nyelvi panelek is mintegy öntőformául szolgálnak a tartalomnak, ellenben a fő toposz, az ars poetica mégis az irodalomba vetett hit marad.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017)

Bertha Zoltán

Mágikus látomásforgatag

Burján Gál Enikő: Fehérboszorkány találkozó

A látomásos lírai képzetformálás hangulati hatása igen sokféle lehet. A különféle víziók, képzelődések, fantáziaképek atmoszférája azonban akár rejtelmesen kísérteties, misztikus vagy félelmetes, akár dübörgő szenvedéllyel telített: mindenképpen sugallatossá és áthatóvá erőteljesedik, ha bennük az ember és a világ titokzatos összefonódása válik érzékletessé. Burján Gál Enikő verseiben az emberlény végtelen belső és külső összetettsége villódzik elő, a test- és lélekrészek, lélekdarabkák rengetege kavarodik föl, és forrongva vegyül össze a legváltozatosabb élmény- és emlékképekkel, álmokkal, fantasztikus, rémlátásos jelenségekkel, ijesztő és háborgó természeti, kozmikus tüneményekkel. A személyiséghatárok (az eltérő „tudatmezők”, az én és a nem-én, az én és a másik között) elmosódnak, múlt és jelen, élet és halál, születés előtti és elmúlás utáni lét, látvány és látomás egybeárad, s ez az imaginárius képzetáramlás sodró energiával és vérbő szenzuális szuggesztivitással törekszik valamit megsejtenni a bennünk és a körülöttünk örvénylő valóságmindenség rejtélyes természetéről. A szürrealisztikus asszociációk halmozódása és tömörülése hasonlóképpen az emberi szenvedés és szenvedély mélyrétegeibe hatol, mint az expresszív képzuhatagok, szóforgatagok elementáris özöne. Valamiféle neoexpresszionista intonáció hallható ki azokból a felfokozott igei és szóképi alakzatokból, amelyek mindegyre az üvöltés, a sikoly (a „fájdalomvonítás”), az ordító, vijjogó érzelmek megnevezéseit sorakoztatják (ebben az univerzumban még a csend, az úri némaság is kiáltozik), s ilyenképpen a lélek viharzásait, önkereső tépődéseit fogalmazzák és sugározzák. Nem is véletlen – konkrét utalásokból is kitetszik – a kapcsolódás a beat-hangütésű, hatvanas évekbeli új-expresszionizmus, például az amerikai társadalmi, zenei protest-mozgalmakban megnyilatkozó világvilágkép látás- és kifejezésmódozataihoz. De persze a klasszikus expresszionizmus ihletése is megragadható – még a verseket kísérő, illusztráló vagy motivikusan aláfestő saját rajzok, festmények jellegzetességeiben is. (Mert hogy a szerző egyszer mind festőművész is.) Az ijedelmes, rémisztő emberarcok, szinte csontvázig torzult alakok, embernyomokat hordozó ember nélküli tájak mind a hétköznapi realitáson túli dimenziókat fürkészik, a révület, az extázis, a transz, a téboly pszichikai konvulzióit vetítik ki, s tovább fokozzák a fokozhatatlant: a földi nyomorúságok, elbizonytalanodások, személyiségfelőrlő vagy egyenesen -pusztító kínjai közt vergődő emberi teremtmény gyötrelmeinek impulzív ábrázolását.

Annyi sok minden izzik, lángol, robban, süvít, lüktet, zuhan ebben a teremtett költői világban (az „úr üvölt az ürességben”; „szívembe hasítják szavukat a némák”; „vakok víziói ellepik az eget”; „villámlik az égen / a vérem”; „sikító táncsaléleted kéred”; „hiányfogak rágták húsod”; „az egyetlen élelem / a félelem”; „sebemben füvek töre lángol”), s olyan mély értelmű és felzaklató minden sérülés, pusztulás ebben az „abszurd apokalipszis”-ben (például a García Lorca emlékének szánt versben „holtan fekszik a hajnal”, a Salvador Dalí egyik képe alá szánt darab pedig: *Halott óda*), hogy mindennek hiteles nyelvi megnyilatkozása lehetne akár a hagyományos versidomok kereteit széjjelvető, tomboló formabontás, a szabadverses, depoetizáló „anti-líraiság” is. Ehhez képest itt különleges feszültséget szikráztat az a formaigény, amely mindezt a keserű egzisztenciális feldúltságot stilizáló, rímes-ritmikus formákba zárja, sűríti, cizellálja. Számtalan szép példája mutatkozik ennek a magukkal ragadó szócsengésekben, ősi mondókák, ráolvasások, imádságok, fohászok, lamentációk, litániaszerű vallomások fantáziagazdag ötvözetében megszólaló archaizáló hangvételnek. A poézis mágikus őshatásaitól inspirált – gyakran rövidre szabott verssorokban gördülő – versbeszéd egészen sajátos benyomásokat kelthet. A benne feszülő intenzív indulattartalmak valamiképpen belesimulnak a varázsigék, a sámánisztikus énekek, az indián imák, a boszorkányhangok („boszorkánybögések”, „sámániskoltások”) archaikus-ritmikus (s az evilági életérzést minduntalan a kozmikus transzcendencia érzék fölötti rezonanciáival összejátszó) mondatindáiba. A tónusok keveredése még inkább izgalmassá teszi ezeket az effektusokat – amint az egyéni érzületek átvalósnak, átlényegülnek a tudatalattiság mélytartományait, a reinkarnációs folyamatokat sejtető, vagy éppen a megsemmisülést, a nirvánát emlegető hangzatokká. Táltosok és kísértetek és őselemek, „tűzviharok” és „lángszobrok” suhannak át e „szellemrohanás” lendületében: „Ég a Fű / zöld a Tű / üz a Föld / és a Tűz / Égre tört // Tű mérge / körbe mart / Körte Nap / Földre tart / s Beléd tört / körtükört // Áradva vágat / ahova vágatad” (*Titok tüzek fogantatása*); „bőröm sebzik / fényel cserzik / húsom edzik / felderítik / s elkerítik / elterítik / s eltérítik / felfeszítik / s elveszítik” (*Boszorkányerdő*); „végtelennek hol a vége / ég-teremnek hol a széle / vágy szabálynak hol a szája / lány szavának hol a bája // láng szereknek hol a mélye / láng szemeknek hol az éje / lánygyereknek hol a férje” (*Jelenés*). A szóforgató bűvölés-bájlás ezekben a versekben egységes, koncentrált egészszé kerekedik – mert ugyan általában alapvető ez a felajzott, hevületes beszédmodor: nyelvileg igazán koherens darabokká nem mindig képes összeszerveződni. A kötet egésze nyújt összefüggő olvasmányélményt inkább, s kevésbé egy-egy külön költemény. De az utóbb idézettek önállóan is világkép- és stílusösszegző koncepcióval, kompozícióval rendelkeznek. Mint a prózaversek között például a *Sivatagi karaván* is – szép példajaként a megható érzelmesség kisugároztatásának is a kínládások

sivatagi tengeréből; oximoronokkal, ismétléses alakzatokkal: „könnyektől száraz arccal mennek a sivatagban”; „szemük lát az ég vizével, minket ölel, minket ölel.” S ha a forma reményt kínál – az örökös küzdelmekben, kettősségekben, konfliktusokban, a meghasonlásig fokozódó átkozottság és a kiengesztelődésig vezető gyógyulás távlatai közötti folytonos birkózásokban: a tényleges enyhület, bizakodás, megváltódás hangjai és jelentésperspektívái is kibontakoznak. A gyógyító sámándalok, apokrif könyörgések, mitikus és mitologikus, ősvallási és keresztény áhítozások jótékony segítséggel is szolgálhatnak; „Isten kertjében a fák közt / víz sima tükrén a mának / hold ezüst angyalok járnak”; „Gazdag jövő elé néz a megnyugvás, mert egy alkalmas emlék bekérezkedett a mennyországba”; „Benned él örökre s feltámaszt az Isten”. S a bölcsesség, amely egy indián öreg szájából hangzik *A semmilyen ember* című kiemelkedő prózai poémában, ahol a költői képek átgondoltan strukturált sorakoztatását még invenciózus epikus eszközök is dúsítják; az identitásbizonytalansággal, személyiségvesztéssel, önmegüresítve is magát kereső hányódásokkal élő (gyakran senkivé váló) valaki sorsának elbeszélését ez a tanítás zárja: „Egy este az öreg cherokee indián mesélni kezdett az unokájának arról a csatáról, ami minden emberben zajlik. Egyikük a rossz, másikuk a jó. Az unoka elgondolkozott egy pillanatra, majd megkérdezte nagyapját: – És melyik farkas győz? Az öreg indián mosolyogva válaszolt: – Az, amelyiket eteted.”

Az erdélyi származású Burján Gál Enikő (a neves erdélyi művész-költők, Gál Éva Emese és Burján Emil lánya) – számos rangos folyóiratbeli közlés után – ebbe a *Fehérboszorkány találkozó* című kötetébe mintegy bő másfél évtized termését válogatta, gyűjtötte össze. A hangzás némelykori túlfeszítése miatt vagy egyenetlenségeiért bőségesen kárpótolt a spontán lendülettől duzzadó költői formák elemi sodrása. Egy legújabb művében – a szenvedélyes önvallomásosságot metaforikusan kitágító magyar hosszúvers-hagyomány egy igen figyelemreméltó mai változata ez! –, a kínzó önélveboncolást, a viviszekciót lázas kozmikus szárnyalással (alagutakat a galaxisokkal, poklokot a mennyekkel) összekapcsoló hosszúénekében (*Hipnózistalanul – Térkép a végtelenbe*; in: *Találkozások IV. – A Kercsó Attila Irodalmi Kör antológiája*, Gyergyószentmiklós, 2016) voltaképpen összefoglalja a legsajátabb motívumok, érzületek, hangzatok széles körét.

Burján Gál Enikő felbolydító és küzdelmes vigaszokat küldő verseskönyve a kortárs magyar költészet megbecsülendő értékei közé tartozik. Olvasói pedig különös lelki gazdagodásra számíthatnak.

(Szófia Kiadó, Budapest, 2017)

Sz. Tóth Gyula

Fizetek, Főúr! Volt ezer levél...

Suhai Pál: Bábeli adósságok

Szívhez szóló a címben megidézett eredeti dal, Seress Rezső zenéje és szövege... „volt ezer remény...” De itt nem arról a vendégről van szó, aki „beugrott” egy feketére a kávéházba, nagyobb a tét. Ha adósság, hát elszámolás. Illik – adós, fizess! De kinek adósa Suhai Pál? Hiszen más sem tesz, csak törleszt. Honnét eme adósságérzet? És kinek tartozik? Örökölt: a Teremtőtől, a génekből, a szülői neveletésből. Íme, az adomány. És amikor erre Suhai Pál rájött, termelni kezdett. *Az érték bennünk van*, írta Czeizel Endre 1984-ben kiadott könyvében. Suhai ezt ettől függetlenül tudta, érezte. Megmozgatni a tehetséget. Misszió? Küldetéstudat? Kihívás? Divatos szavak. El lehetne bíbelődni egyikkel, másikkal. Kár a fáradságért. Egyszerűen „Feladat”, erre ébredt rá Suhai Pál. És ha már így van, akkor ez nem csak a tanulókra vonatkozik, amikor a tanár kiosztja a tanulói egyénre nem releváns, számára nem kívánatos munkát. A jó tanár (el)számol magával – és nekem mi a feladatom? Ha már így esett, a Teremtő, a gének, a neveletés összehatása nyomán. Kezdjünk vele valamit. Sőt, kötelező. Mert – kezdem tudni – ki vagyok. Azt tudom, mi a kötelességem. Körvonalazódik, mi a teendő. És ebben segít, a hit: mit remélhetek. (Ha teszem a dolgomat.)

Ezt morzsolgatom-fontolgatom Suhai Pál új könyve nyomán. Miért adósság? Kinek tartozik? Hiszen állandóan fizet, törleszt. Íme, a Bábel-trilógia harmadik kötetével teszi immár. Szereti ezt a műfajt, miközben mást is művel. Szereti a párbeszédet, megszólítani és megszólítva lenni. A „pedagógiai furor” is munkál benne, ahogy a fülszövegben beismeri. A levélműfaj irodalma színes és gazdag, a klasszikus franciák is gyakorolták, mint Madame de Sévigné úrhölgy a maga 26 kötetével, vagy Choderlos de Laclos, aki *Veszedelemes viszonyokba* keveredett. Ám nem így Suhai, írva vigad Pali. *A Bábeli adományok* című munkáját ismertem, a *Bábeli adottságokról* már írtam is. (Agria, 2015. nyár, 281–286.) Ha Suhai folytatja, folytassa hát... nővér, barát, kedves olvasó. Én sem mulaszthatok: ráadásul, tán az előzmények miatt, bekerültem az új kötetbe, be vagyok hálózva, ott csüngök a SIH-in, a Suhai Irodalmi Hálón. Hát, immár lassan szervezet lesz a levélkötegyüzem, SLT-re vált: Suhai LevélTár lesz belőle. Ennek bizonyítására adatok kellene: 2013 és 2016 között kelt levelek, 47 címzett, kinek több, kinek kevesebb, kinek rövidebb, kinek hosszabb levél. Az arányokról: nekem (illő büszkeséggel említve) 6, Tarján Tamásnak 33, Kemsei Istvánnak 29. Milyen alapon? Ahogy az utóbbinak megvallja a küldő: „Irodalomszeretet – barátság” (125.).

Micsoda termés! Produktivitás és rendezés. (A megjelenésben jeles közreműködő a szöveggondozó Kovács Ildikó, a tördelőszerkesztő Szondi Bence. A vaskos könyv for-

gatását megkönnyítette az „oldott” kötés, az alkalmazott nyomdai kivitelezés.) És amit felnyitunk, az csak a levelezés egyik oldala, az illendőség kedvéért Suhai nem adja ki a partner sorait, csak azt, amit ő írt neki. Olvassunk a sorok között, pillantsunk a sorok mögé. Suhai Pál világosan fogalmaz, de hátha lesz még érdekesség. Sok ismerőse, barátja van, levelezni velük muszáj. Ez munka. Ami összeköti a feleket: szakma, magatartáspolitikai, hit és hitetlenség, oktatás, irodalom (elmélet, történet, szerkesztés), egy-egy „kis” probléma meg- és kibeszélve. A levélíró az egyes téma mellé, köré illeszt vonatkozó, színező kiegészítéseket. Rövidebben, hosszabban. Ha a kapcsolat régi és bensőséges, családi és egyéb mellékágak is előkerülnek, mint a kirándulás, a kert, a lekvárfőzés Zebegényben. Van, amikor verssel válaszol, például Tarján Tamásnak (243). Érdekes a levelezőgárda alakulása. Vannak évek óta tartó szálak, belépnek új felek, és néha valami okból megszakad a korábbi kapcsolat. Miért? Ismerik-e egymást a levelezők? Érdekesek lehetnek ezek a kérdések, de nem fontosak. Legalábbis az olvasót ne érdekelje. Ne ez érdekelje. Levelezésszociológiai tanulmányok lehetnek doktoranduszoknak. És ha szűk a keret, Suhai megtoldja néhány oldallal, műfajt vált, új fejezetet nyit: esszék, kritikák (32 darab), jól elrendezve, szinte szakmai életrajz, keretbe foglalva. Változatos témák, például, amelyek különösen tetszenek: *Pályám emlékezete – a hetvenedikről*, *Levelek az igazgatóhoz*, *Levél erről-arról, családról*, *A hétköznapi erényekről*.

Engem az érdekel: miért jó olvasni Suhai Pált? Mert moralizál, van erkölcsi tartása, nekifeszül, nagy terhet cipel. Jó szóval oktat. Még Sipos Lajos professzor „súlyos” munkáját dicsérő, „kellően rövid” kritikájában sem mulasztja el megemlíteni, hogy „nincs névmutatója a könyvnek” (362). Tanulásra késztet. Társalog. A névmutatóban 468 név összegyűjtve, élők és holtak, ki többször, ki kevesebbszer, ki nagyon sokszor. Suhai kapcsolathálózata nyomán, azon túl, az is érdekel, értjük-e egymást, ha beszélünk. Hiszen párbeszédet folytatunk. De cserélünk-e gondolatot? Vagy csak párhuzamos monológokról van szó? Nem ritka, beszélgetéseink „a felszínen valóban tartalmazznak közös kulcsfogalmakat, de nem jön létre a másik nézőpontjának az elfogadása, nem valósul meg a dolog lényegének felismerése”. Egy nyelvész, a kolozsvári magyartanár úgy gondolja, hogy „a megértés valami olyasmi, amihez folyamatosan szükség van diádikus kapcsolatokra: adóra és vevőre; figyelemre és akaratra; értelemre és érzelemre; külső nézőpontra és belső nézőpontra; szubjektivitásra és objektivitásra”. Egyetértünk Magyarai Sárával. (*A megértés természetéről*, E-nyelv Magazin, 2017. 06. 05. = <http://e-nyelvmagazin.hu/2017/06/05/a-megertes-termeszeterol>.) Fejtegetései nyomán is, követve a levélpárbeszédet, elmondhatjuk, hogy Suhai Pál képes behelyezkedni, beleilleszkedni partnere gondolat- és érzelemvilágába. „A megértés olyan, mint a kötéltańc: folyamatosan egyensúlyozni kell, különben kibillenünk, észre sem vesszük, és már le is zuhantunk.” Suhai nem zuhan le, a Másikkal szimmetrikus viszonyt hoz létre. A szóba hozott témák között keresett és megtalált összefüggések, a közlő és a befogadó szerepek cseréjével erősített odafigyelő megértés biztosítja a fennmaradást. Ez különösen

akkor igaz, amikor a fészbukolás lihegő örömet élvezzük, csak nyomjuk a magunkét, válasz helyett kommentelünk, mígnem leesünk. E korban különös jelentősége van a nyomtatott szónak, a levelezésben folytatott párbeszédnek.

A Suhai-forrásból ered a szó, tovaárad, szöveggé formálódik, közléssé lesz, a hőmpölygést levelekbe osztja szét, a levélcsatorna szövegvezető rendszerként funkcionál, ez nyugtatja a hőmpölygést, a közlésfolyam csillogva fut, meg-megállva, felgyorsulva, ahogy belső ereje, a gondolatok heve hajtja, érzések kavarnak, fodrozódva hullámoznak a felszínen, igazukat a mélyben értheted meg. Suhai-világ ez – gazdag és színes, mint Fekete István berekvilága, ahol a természet kincsei élnek kedvükre, éltetve a természetet, táplálva növényt, állatot, s így éltetve az embert. A levelek Suhai természetéből fakadnak. Éltető sorok. A leveleket, a közlésfolyamot versek szegélyezik, inkább a versek a közlésfolyam részei. A versek, mint a levélfolyam parti kísérete, díszítenek, vízre hajolva összeborulnak, halljuk Baudelaire-t: „egymásba csendül a szín és a hang s az illat”. Illik ez a Szabó Lőrinc-i *Kapcsolatokhoz*, de így is passzol: „egybecsengenek: a szín, a hang és az illat”, Tornai József átköltésében *Megfelelések*. Kedves költők kedvenc műfordítók után Suhai Pál műfordításai sorjázna rangosan „megfelelve”. De versekkel is „adózik”, az Én lírában is kifejeződik, rendszeresen. E kötetben, szerényen versmelékletben, 17 vers gazdagítja az alkotói sokszínűséget. Költészete, melyre másutt én is kitértem, feltétlen újabb „misét érdemel”.

Suhai Pál közösséget tart fenn, szellemi közösséget, valakihez való tartozást: valaki odafigyel rám, és kötődhetünk. Még gondolataim is érdekesek lehetnek. A véleményem fontos, a másikat inspirál – lelki segítség, ami mindig jól jön, a mostani zűrzavarban különösen, gondok idején. Ha egyre messzebb kerülünk egymástól. És Tóth Árpáddal sóhajtjuk: „Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy, / Mint egymástól itt a földi szívek! / A Szíriusz van tőlem távolabb / Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg? / Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem! / Ó, jaj, az út lélektől lélekig! / Küldözzük a szem csüggedt sugarát, / S köztünk a roppant, jeges úr lakik!” Szóval mégis: *Lélektől lélekig*, így válaszol erre Suhai Pál is. Van „lelki közösség, közös ihlet és küldetés” akkor, amikor mindez mintha „távoli ködbe, mély belső zugokba húzódtott volna vissza. De létezik, de mozdul ma is”, állítja Szerencsés Károly *Átkok és áldások* című írásában. (Magyar Hírlap, 2017. június 3., hétvége) És mindez „szépen magyarul, szépen emberül”, ahogy Ködöböcz Gábor kéri. (És teszi.) Mert itt az anyanyelvünkről van szó. Nyelvművelés folyik, a szerző költő, író, érti és érzi a nyelvet, a mives kifejezés mestere. Missziót végez nyelvünk védelmében. Ez nem pátoszos fogás a recenzens részéről, komolyan vesszük Pusztay János intelmeit, melyeket legújabb munkájában is kifejt: *Nyelv? Politika? – Esszék a nyelvi kulturális sokszínűség érdekében* (Nap Kiadó, Bp., 2016). Mert nyelvünk egyben otthonunk is. Bővítve az értéközösséget, említenünk kell egy meghatóan szép könyvet: *Magyar nyelvű otthon 1. Magyarország*, Pomozi Péter és Karácsony Fanni munkája (Anyanyelvápolók Szövetsége – Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága,

Budapest, 2017). A nyelvnek van romantikája, írtam tavaly e lap hasábjain, sorolva jó néhány kiválóan író „nem író”. Az *Agria* folyamatos értékteremtő tevékenységéhez, más jeles műhelyek mellett, idekapcsolható Suhai Pál hatalmas munkája, a sajátos levéltár: SLT. Így szélesítve a párbeszéd szellemi horizontját, azon munkálkodva, hogy egyszer összejöjjen a *Bábeli harmónia*, melyet Lomb Kató vetített elő 1988-ban.

Lépjünk tovább, lapozzunk Suhai Pál más oldalai felé – ami a levelek „mögött” húzódik, feszül. És feltárul: nagy műveltségű, nagy rendszerező alak inte felénk. Mindez, e könyvön kívül, megtalálható valamennyi munkájában. (Ha már tanárokodunk. A betyárját!) Tankönyveiben hatalmas műveltséganyagot gyűjtött össze, követhető, taníthatóan, tanulhatóan. Lásd: „Irodalom, művészet az *alteritás* korában”, amely kiegészítője a középiskolai 9. évfolyam, illetve a 9–10. évfolyamos történelemtankönyveknek, az albummal megegyező című tankönyvcsaládnak. Így szól a tájékoztatás a *Művelődéstörténeti Album* előszavában (Holnap Kiadó Kft., 2004). Azoknak ajánlva, akik [e korszakkal] „az átlagosnál intenzívebben kívánnak foglalkozni. (...) Akik arra is kíváncsiak, amit a látvány *elrejt*, ami a kép, a tükör *mögött* van”. Suhai a levélregényekkel – is – a „láthatatlant” kívánja láttatni, például nagy és színes képi illusztrációval (kép/tár). És ott is rend a lelke mindennek: jegyzetek, névmutató, tárgymutató, kislexikon. Tudós tanár, örök művek. (Ez még akkor is érvényes, ha időközben új technológiák, módszerek, technikák születtek és kerültek be az iskolai tanításba. Hogy egy, a szerző és a recenzens számára is közeli és tiszteletet érdemlő kolléga munkáit említsem: Fűzfa Balázs irodalomkönyveit, amelyekkel a digitális képi világ is mozgósítható.)

Suhai Pálnak nincs adóssága. Az esztétikus, gondolatvilágos beszéd rendet vághat a káoszban, ha nem ez tölti ki a közlésteret, hát rendetlenség lesz a káoszban. Mi hát e ragaszkodás Bábelhez? Figyelmeztetés. Az adomány, az adottság jóra, szépre fordítva. Ez erkölcsi kötelesség. A Bábel-történetben vállalt szerepét teljesíti, rója a köröket a reá mért értéksúlyokkal, az adottságot jóra használja, nem engedi, hogy ez az adottság széttörje a nyelvi kultúrát, a saját történetében, s nyugodtan mondhatjuk, az egyetemes kultúrában. Alkotói tevékenységében a nyelv által kifejezhető szépet és rendet képviseli. Ennek megítélését nem bizza a véletlenre, és *Utószó helyett* (397), magáról, pontosabban: „önmagához” írva, imígyen összegez: „Ugyanakkor viszont megengeded (remélem), hogy gratuláljak harcias (játékos) »l’art pour l’art-odhoz«”. És rögzíti, hogy – senkinek ne legyen kételye – valóban van egy „igénybejelentés egy bizonyos örökségre, amelyet az állagmegóvás kötelezettsége és a rajta való munkálkodás szabadsága és felelőssége egyszerre terhel, óv és éltet”. (No, megnyugtató, hogy nem járok messze az „igazságtól”)

Akkor ki a Főúr? Ha egyszer mégis beugrik az „égi kávéházba”, Suhai Pál is elmondhatja Kosztolányival: „mégis csak egy nagy, ismeretlen úrnak vendége voltam”.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2016*)

Madarász Imre

Paszternak és Zsivago doktor szerelme: élet és regény

Anna Pasternak: Lara. Zsivago doktor eltitkolt szerelme

Attól kezdve, hogy Borisz Paszternak nagyregénye, a *Zsivago doktor* először 1957-ben Olaszországban, olasz nyelven, a Feltrinelli Kiadónál megjelent, a mű a szovjet forradalom és rendszer nem hivatalos, nem propagandisztikus, ezért „eretnek” ábrázolásáért lett világszerte ünnepeztetett sikerkönyv, míg odahaza, a Szovjetunióban és a „létező szocializmus” államaiban kiadatlan opus, kirekesztett-betiltott olvasmány több mint három évtizeden át, egészen a gorbacsovi glasznosztig, szinte a rezsim s a birodalom bukásáig. Azóta a Szovjetunióról sokkal kritikusabb-keményebb könyvek is napvilágot láttak – kezdve Szolzsenyicin életművével –, s a hozzájuk képest visszafogottnak tűnő *Zsivago doktor* főként mint a nagy romantikát hitelesen megújító szerelmi történet hat és bűvöl el, illetve mint a magánélet boldogságáért folytatott, tragédiába forduló harc drámája a történelem, a politika, a hatalom, az erőszak túlereje ellen. A címszereplő-főhős, a humanista költő-orvos vergődése a két hölgy, a felesége, Tonya és szeretője, Lara között a regényeposz sokszor lírává hevíti. Sok olvasó érezte úgy, hogy a regényremek nem azért lírikus, mert szerelmes versek zárják, hanem mert magának Paszternaknak érzelmeit, lelkének konfliktusait fejezi ki. S aki így vélekedett, annak a jelek szerint igaza volt.

Anna Pasternak, „Borisz Paszternak húgának unokája, író, újságíró” (mint a hátsó borítósövegben olvashatjuk) a család Londonba szakadt ágának leszármazottja *Lara. Zsivago doktor eltitkolt szerelme* címmel dolgozta fel „dédnagybátyja szerelmi történetét”, bebizonyítva, hogy „Lara valódi eleven modellje” Olga Ivinszkaja volt, akit a nála huszonkét évvel idősebb mester ötvenhat esztendőskorában, 1946-ban ismert meg és szeretett meg első látásra, s akibe haláláig viszonzottan szerelmes volt anélkül, hogy feleségét, Zinajdát el tudta volna érte hagyni. A nagy romantikus szerelmet igazán drámaivá és tragikussá – miként a regényben – az tette, hogy az efféle párhuzamos, házasságtörő viszonyok szokásos megpróbáltatásait a történelem viharai erősítették fel, fokozták a véglegelig egy olyan zsarnokság alatt, mely mint individualista elhajlást üldözte az „erkölcstelen” szerelmet is, a személyiség szempontjait alávétvén elvileg a közösség, valójában a diktatúra érdekeinek. Olgát a sztálinista terror idején azért deportálták a Gulagra, hogy rajta „verjék le” a nyugatos, polgári stb., stb. Paszternak bűneit. Magát Paszternakot ugyanis a látgertől és a kivégzéstől éppenséggel Sztálinnak a kényúri ke-

gye óvta meg, aki rokonszenvezett a szülőházája, Grúzia költészetét oroszra oly ihletetten fordító poétával. Paszternak szerencséje Olga balszerencséje lett, ám-bár az utóbbi nézőpont kérdése, hisz viszonylag épen túlélte a kényszermunka éveit, ami a legtöbbeknek nem adatott meg. Annál felfoghatatlanabb, hogy az „olvadás”, a hrucsovi (felemás) „desztalinizáció” idején úgyszólván megismétlődött Olga tragédiája: kedvese halála után névlegesen „valutázásért”, „csempészésért” (értsd: azért mert segített az egyre betegbb férfinak juttatni valamit abból a sok pénzből, ami nyugaton remekműve tiszteletdíjaként felgyülemlett), lényegében azonban mint imádója „megrontóját”, „rossz szellemét”, „szovjetellenes” regénye inspirálóját, műzsáját, sőt, részben talán (úgy vélték) szerzőjét, ismét lágerévekkel büntették, leányával egyetemben.

A könyv megrázóan tárja elénk, hogyan üldözte a kommunista rendszer Paszternakok a *Zsivago doktor* nyugatra csempészéséért, ottani publikálásáért és sikeréért, az 1958-as irodalmi Nobel-díjáért, miként mocskolta be őt az állampárt-egyeduralta sajtó, zárta ki a szolgai írószövetség, akadályozta meg az államhatalom, hogy a legrangosabb irodalmi kitüntetést átvegye, arra kényszerítvén, hogy hamis, valótlan, önmagát lealacsonyító nyílt levélben mondjon le a díjról, megaláztatásaiba halálosan belebetegedve, és utolsó éveiben szegényen kölcsönökből tengesse életét, miközben odakint, Stockholmban egy vagyon várt volna rá. Még ezt is vállalta, nehogy száműzzék szeretett szülőházájából. Gyógyíthatatlan hazafi volt.

Anna Pasternak műve nemcsak szép és megrázó „igaz történet”, de hasznos, hiánypótló könyv is: magyarul az első életrajzi monográfia Borisz Paszternakról. Meglehetősen későn jelent meg (a *Zsivago doktor* magyar változata után csaknem harminc évvel), de bizonyos értelemben jókor: a szovjet forradalom centenáriusán szembesít azzal, miféle rezsim született meg 1917-ben, kerek egy évszázada.

(*Noran Libro Kiadó, Budapest, 2017*)

Szíki Károly

Nemzeti színmű született

Lezsák Sándor: Attila fia, Csaba királyfi

Lezsák Sándor a triológiatervet megvalósítandó teszi most asztalra a Kairosz Kiadó jóvoltából, Fejszés Péter grafikáival, Őri Kiss István szemet vonzó, lelket emelő borítótervével az *Attila fia, Csaba király* című romantikus népszínművét. A *népszínmű* megjelölést minden bizonnyal egy *lezsáki szerénység* sugalmazta, de az is lehetőségként vehető számba, hogy az író kísérletet tesz a mondandóját és népszerűségét veszítő népszínművek megújítására. Az elemző olvasás végén erre világos választ kapunk: nemzeti színmű született!

Attila királyt 3 évig gyászolták. Attila fehér lovának erejét akarták megszerezni, pedig azt Attila a fiára, Dengezicsre bízta. Csaba ott hagyta őket a vitában, elvitte a kardot, hogy a bűnös Európán végigcsapjon. Ha nagy baj lesz, visszajön – ígérte – a Hadak útján, és megsegíti a magyart.

Innen indul az új színmű. Egy végletekig letaglózott, szétvert népről szól Tupcsa, aki Csaba népéből való nemzetséfgő. Egy lelkileg is összeomlott embersereglet lett Attila király egykori fényes nemzetsége, a várakozás utolsó stádiumába lépve, mely küldöncöt meneszt Csaba királyfihoz, hogy *feszülve, remegve mint felajzott új várják őt*. Mert reményük van benne, hogy mint jó pásztor összefogja népeit.

A helyzet azonban nem csak belső válságot mutat, a külső hatalmak is mélysegesen gyűlölik a hun–magyar–szkíta nációt. Hatalmas lejárató hadjáratot indítanak, verbális támadás célpontjává teszik Csaba népét: *asszonyok vérért isszák*, nem ritka, hogy *torzszülött-ábrázolást kapnak*, a hunokat *dülledt szemű, vadarcú szarvaslényeknek* tüntetik fel, udvari költőket fogadnak meg a lejáratusunkra. (Felismerhető ebben talán a bögatyázós, fütyülős barackos jellemzésünk napjaink lapjairól!)

Itt egy pillanatra önmaga véleményét is kiolvashatóvá teszi Lezsák: *Ez a legrosszabb! Tehetetlenül hallgatni*.

És érkeznek a jövevények, és nem mennek tovább, hanem maradnak, garázdálkodnak, kötekednek. Érezhetően a mára nyit reflektort a szerző, de mivel az akkori történések történelmi tényként vannak rögzítve, fel nem merülhet a direkt aktualizálás „vádja”.

Ismét megjelennek nyugati (római) követek, csöppet sem jó szándékkal. Csaba királyfi fogadja őket. Hogy is volt a korábbi részben? Atilla a fogadás után haditanácsot tartott, mert hírül hozták, hogy Aéciusz római hadvezér sereggel készül a hunok ellen. A hunok hadba szálltak, bár Attila érezte, hogy belefáradt az

örökös háborúba, tudta, hogy az általa megteremtett birodalomnak békére van szüksége.

Hogyan oldja meg ezt a kardinális problémát a fia, Csaba? Hallatlan izgalmas kérdést vet fel a drámaíró-költő Lezsák. Sokszor érzi az olvasó, mintha aktualizálna a határ mellett összegyülekező, kerítésszagató emberekkel, de ezek történelmi tények, amelyekből sosem tanultunk, legkevésbé sem profitáltunk!

Csaba királyfi történetének főszereplői a székelyek is, Lezsák humorral és székelly virtussal meg rítussal itatja át a művét. (A székelyek úgy tartják, hogy a nagy hun királynak, Attilának a csodás kardját legkisebb fia, Csaba örökölte, aki magával vitte Szkítiába. A csodás fegyvert Árpád vezér hozta magával néhány évszázaddal később a Kárpátok közé. A hagyomány szerint ezt kardot Salamon király elajándékozta, és sokan a Bécsben őrzött, mívesen megmunkált kardot tekintik Attila kardjának, de az nem lehet hun kori mestermű, hanem valószínűleg jóval később készült. Lehet, hogy a székelyeknek van igazuk, és a valódi kard tényleg egy kő alatt pihen Székelyföldön?)

A kard kiemelt helyen szerepel a műben mindvégig: markolatig beleszúrva a földbe. Nem elásva, *csak úgy* beleszúrva, bármikor kiemelhető formában van jelen. A kard tisztelete régi szkíta szokás (Hérodotos IV. 52), valamint megvolt a rokon szarmatáknál is, kiknek egyik ágáról, az alánokról írja Ammianus Marcellinus (XXX. 2.), hogy náluk nincs egyház vagy hasonló szent hely, csupán meztelen kardot szúrnak barbár szertartások közt a földbe, s azt tisztelik Mars gyanánt. Egy ilyen kard kerülhetett tehát Attila birtokába, miről az udvarában tudnak. Lezsák valóban szent helynek kezeli a leszúrt kardot, számos esetben ide jönnek imádkozni:

Nem tudom tovább tartani magamat, Atyám, elillant minden erőm! Adj kis időt, hogy enmagamat összeszedjem... Birodalmunk darabokban. Ki fogja össze? Népeink szétszóratásban. Ki tereli össze? Atyám, nagy terhet raktál rám...(Csaba monológjának részlete a 128. oldalról)

Nagy irodalma van ennek a kardnak (Arany János, Gárdonyi Géza, Wass Albert, Benedek Elek, Móra Ferenc, Ligeti Róbert, Cselenyák Imre műveiben). A képzőművészetben megszámlálhatatlan helyen választják témának. A legértékesebb ezek közül Hegyi János ötvösmester munkálkodása, aki révületben dolgozva a meteorit vasról mintázott, eredeti kard másolatát készítette el négy szent fémből: vas (a tél), ezüst (a tavasz), arany (a nyár), vörösréz (az ősz), vastagon aranyozva. Rajta a királyi vérvonal, meg az égi-földi sárkányok viadala és 14 Attila-házi király vércsatorna-vérvonala – a palmetta levelekben. Az egész halban végződik, ami arra utal, hogy Attila a szó legszorosabb értelmében keresztény volt, akiben a diadalmas és győzedelmes Jézus arcát látták.

A kard tehát leszúrva ott van Lezsák művében is.

Ahogy e drámában megjelennek Róma követői mint a magasság urai, szellemi, fizikai kiválasztottak követői, az vérlázító. Vendégekként érkeznek Csaba királyfi udvarába, melyet ők tyúkólnak minősítenek. A királyfit és népét külső akarat alá akarják kényszeríteni. Mint lábtörlővel, úgy bánnak ezzel a kiváltságos-kiválasztott, mert tagadhatatlan, hogy kiválasztott néppel, akit Isten a tenyerén hordoz, mert ha nem így lenne, ennyi felszámolási kísérlet és nemzet elleni özszeesküvés sorozata után nem maradt volna fenn, mint Szkitia része: *Atyámtól tudom, s mondom újra, most megint mondom, valamikor ez a föld Szkitia része volt. Rész az egészben* (Csaba monológja a 81. oldalon). Fennmaradt kiválasztott népnek, de szellemi nagyságként is, amely ezt a nációt életben tartotta, megmaradását garantálta, de megnyilatkozásait a hódító horda ellenében is kiteljesítette.

E földnek, Attila dombjainak, ereje van, megremegetti a lelket. Ezt a nemzet eredetében vizsgálódó jeles személyektől tudjuk, de csak kevesen hirdetik, így nem lesz nemzetlelkületté soha! Lezsák bizonyára érzékeli ezt, és rendkívül kemény vallomást tesz művével: egy eltitkolt nemzeteredet mellett rakja össze szavait, és a drámaköltő bravúros meseszövéssel formálja eredetmondánkat. Ez a kiállítás már önmagában is egy nehéz vállalás, mert eredetmonda-kísérletünk egyenlő sokszor az öngyilkossággal, hiszen a tudományos és akadémikus emberek nem éppen úgy gondolkodnak, ahogyan a létegyüttes megkövetelné. Megkövezné, ha tehetné sok egykori elvtárs ezért a másként gondolkodó, nem *finnugorista* útkeresőket.

Lezsák a szituációteremtés és jellemábrázolás kivételes alkotója. Kevés szóval, de univerzális bekötésekkel alkot jellemóriásokat és szellemi képeket. A konfliktuskeltés mint drámai alapértelen, nála meglehetősen könnyen alakul ki, mert lélekháborúját itt mozgatja meg, minden elnyomottság részleteit kibontja, és drámai magaslatokra emeli, jellemesen áll ki mellettünk, mert nekünk, a Kárpát-medencében élőknek mégiscsak azok fontosak, akik itt szervezett életlehetőségeket hoztak létre, őriztek, aláhanyatlásaival is történelmi léptékű folyamatosságot mutattak fel a világnak.

Az író kellő drámai mértékkel vezeti az olvasó – a valamikori néző – figyelmét, s mikor a lélekkerhelés az elviselhetőség határára ér, „beveti” a két felügyelőt: Böngét (székely) és Mezgét (magyar), felpuhítva velük a drámai szorítást.

A hit erejéből él Lezsák, és élethivatásszerűen működteti azt. Sokan kinőttek a hátán, emelkedtek magasra a vállán, de egy jó célért, nemzetmentő program életre kihordásáért alázattal képes erre is. Így fogalmaz Csaba szerepében: *A hit ereje gyógyítja a lelket, élesíti az elmét... Attila atyánk tanítása népeinknek békét hozott. Róma elzüllött, mert úgy akar a világ ura lenni, hogy a testi és lelki rabságba kényszeríti a népeket.*

Lezsák művének csúcspontja az, amikor és ahogyan az árulókról, a nemzet kiárusítóiról, a politika kufárjairól, a haszonleső ócska jellemekről ír. A drámaköltő

kilép abból a látszatkomfortzónából, amely mindenkor jellemzi őt: mosolygó kedves arc, lelassított gesztusok és végtelennek tűnő nyugalom. Lezsák belső izzása vetül papírra, ahogyan Csaba királyfi kikel a gyalázatos árulók ellen: *keblünkön kígyót melengettünk, nem is egyet... a hatalomvágy felforgatja a világot...a nagy birodalmak uralkodni akarnak, a kis népek szövetséget kötnek, hogy szabadságuk, hitük és hazájuk megmaradjon... a züllött római politika mételyezi az egykori birodalom népeit... Gizmund aranyakért megvette a hírt Csaba királyfiról* (Csüd apó, Római szerzetes és Csaba jelenete a 155. oldaltól)

Amikor e sorok írója, (egy kompátkelő mellett, nevezett Tiszaföldvár szülötte) Földvárról olvas Lezsák művében: a kompátkelőről, meg az egykori várról, akkor szárnyal az íróval, mert érzi, hogy a Tiszazug ősi települését jeleníti meg a 2. rész 8. jelenetében. A leírása pontos és meggyőző. És ami nem hiábavaló: hiteles kor-dokumentumon alapszik.

A mai szellemi energválságban ott tartunk, hogy a Szent László-évben Szent László táltos királyra is csak maroknyi ember kíváncsi. Mit remélünk e letargia-libikókát látva egy ilyen nemes mű fogadtatásától, mikor messze az olvasás már, mint az őshaza? Az a hazugság, amely évtizedek óta ráül e nemzetre, elsősorban a városok lakosságát fertőzte meg.

E nehezen elfogadható valóság ellenére is Attila és Szent László, Csaba királyfi létezik, él. Akit nem sikerült fél évszázad elteltével sem *lakossá* züllesztetni, aki nem lett dobozlelkiségű ember, az nem emlékként gondol Csabára. Aki beletágul a világba, annak létezik a királyfi. Erre nyit ablakot Lezsák.

A dobozlelkületű ember önmagától is elhatárolja magát, élettelen figurává válik, neki mit jelenthet az, hogy az ő főhőse térdre borul a kard előtt?

Gyimesben a Pogány havasra el kell menni, egyáltalán az Etelközbe el kell menni, oda, ahol Csaba királyfi is megtervezi visszatértét. Az írói remeklés erre ösztönöz, s már viszket az ember lába, indulna még ma.

Csaba királyfi bármikor visszajöhet, mert van. Beletágulunk a tájba. Köztünk van, velünk van, csak mi nem vagyunk vele. Erről e sorok írója is meggyőződött, miközben olvasta Lezsák művét, beletágult a nagy játéktérbe: *Népeimnek mondom: készüljünk a nagy Kurultájra, a turáni rokon népek tanácskozására.. össze kell fognunk, hogy visszahódítsuk a Kárpát-hazát, a Duna és a Tisza vidékét, az Alföldet, Pannóniát...nemzetünk várandós, áldott állapotban van, élete van, sok kicsi élete van. Jövője van.*

Gyimesben a napot így köszöntik: *köszöntelek téged Isten szent igéje, rendelése, eredménye. Áldott napom, ki megvilágosítod napom.* Lezsáknál ez:

*Ott a hegy mögött
Arany glória!
Napba öltözött*

Babba Mária!

A Nap mint teremtmény előtt imádkoztunk Istenhez. Most a kard előtt, mert ez maradt Csaba királyfinak. A Nap Jézust idézi meg. Köszöntés az Etelköz közvetlen közelében ma is reggelente így hangzik: *mit látol a fényes napon. Ahun jön a fényes Jézus.*

Őshitünk minden részlete él a Lezsák-műben. Dengezicset neje lökte le a szikláról imádkozás közben, ahol vele temették el örökölt lova fejét és lábszárcsontjait. Ott van vele Attila ereje. Dengezicset is 3 évig gyászolták. A nimródi fehér lónak győzelmes ereje volt. Lezsák így zárja a művét, benne a ló-motívummal:

*Süss fel nap,
fényes nap,
kertek alatt
a lovaim
megfagynak.*

Teljes bizonyossággal mondható, hogy nem véletlen szakad el az elemi iskolás dal-fűzéstől az író (*kertem alatt a ludaim...*)

Amikor nagy bajban vagyunk, imádkozunk, ha mélyről jön, a Jó Isten megsegít. Ez a mű nagy ima. Az ellenség – képletesen – a Szádelői-völgyben (székelyek laknak ma is itt), a *felvidéki Grand Canyonba* folyamatosan jön, folyamatosan ott van.

A Kárpát-hazánkkal, amit örök bérbe a Jó Istentől kaptunk, minden rögével el kell számolnunk. Erre figyelmeztet a lakitelki drámaköltő.

Szkíta, hun, avar, azaz magyar volt, akiket itt találtak a honvisszafoglalók. (A 20. század kiemelkedő nemzetnevelője, Illyés Gyula is, aki a finnugorokat és a szkítákat egyaránt közös ősrünknek vallja, *Ki a magyar?* című esszéjében írt a hun-magyar rokonságról.)

Avar, előmagyar újraszerveződött, és Pozsonynál győzni tudtak. 150 ezer ellenében 35-40 ezren voltak Árpádék. Akkor mi tart vissza minket, ha minden nemzetrontást túléltünk? – ezt járja körbe nagyon finom utalásokkal az író.

Kortárs dráma született, mellyel sok minden kiemelkedik, a kérdés csak az, hogy színházi akciókkal mit kíván kiemelni, kiváltani majd a rendező.

Olvasnak-e még az emberek drámát, vagy az írott szóval – legyen szó drámáról vagy színpadi szövegről – csak a színházban találkoznak?

A dráma az adott alkotóközösség gondolkodásmódját tükrözi, egy lehetséges választ ad múltbéli és jelenbeli jelenségekre. A szövegben közös mozzanatok uralkodnak, amelyek az előadhatóság feltételei.

Az ellenérdekű személyek egymástól eltérő szándéka találkozik, amely a dráma alapja. A küzdelemben a szemben álló emberi erők megjelenítése pontos írói munka, de *az egyén és a saját lelkivilága*, morálja, magatartása között létrejövő

ellentétek formájában is pontosan intonál Lezsák. Szereplőinek drámai ellentéte megalapozza a dramaturgiai konfliktusokat. Kevés jellemvonás hordozói a szereplői. A jellemek hierarchiájának élén áll a dráma hőse, Csaba királyfi. Dramaturgiai értelemben hős, akinek sorsában nyilvánul meg a mű eszmei mondanivalója. Órola, törekvéséről, összeütközéséről és szándéka eredményéről szól a mű.

Csaba pozitív hős. A törekvése egyirányú azzal, amelyet az olvasó helyes magatartásnak fogad el, nagyobb méretekben pedig: megfelel a közerkölcsiségnek, célja a jobb-szebb szkíta–magyar jövő.

Már nemcsak közlésre alkalmas drámáról, hanem egy előadás szövegéről is beszélhetünk.

Lezsák jó karaktereket, személyeket (jellemeket) ír, a drámáját jó dialógok és monológok sorából állítja ki, melyek több felfogású rendezésben, előadói stílusban értelmezhetőek.

Ezeket mint szerepeket majd a rendező osztja ki. Remélhetőleg mihamarabb.

Kell egy színház, amely megteremti a megfelelő időt és közeget a dráma érvényesüléséhez. A várhatóan kétórás gyönyörű szertartás elegendő időt ad az embereknek ahhoz, hogy kiszakadjanak abból a világból, amely körülveszi őket, és szembesüljenek lefokozott létükkel, s felépítsenek egy új, múltörző személyiséget, akik ők voltak valaha, csak kimosta fejükből a leszállított jelenidő.

Lezsák műve alkalmas arra, hogy kizárja a körülvevő valóságot, és behelyezkedjen az előadás közegébe. A néző átlényegüléséhez elegendő időt ad 12 jelenetében, biztosíték erre a mives szöveg és a hozzá kapcsolódó kiváló színpadi akciók sokasága. A dráma jól megfogalmazott nemzetközösséget vesz alapul, amely rezonál az olvasóban és a nézőben egyaránt.

Tele vagyunk nemzetellenes ostobaságokkal és hazugságokkal, ezért sok csatát vesztettünk el nagy történelmi forduló idején is.

Nincs más lehetőségünk, mint imádkozni!

A fehér ló erejét a nemzet java öröklí. De ki lesz a lovasa?

És ki húzza ki azt a kardot a földből?

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2017)

Takács Tamás

Mindennapi keserveink

Zentai László: Mikor jön az öreg? – El- és kibeszélések

Zentai László kötetét mives külsejű borító díszíti, amelyet Nagy Béla készített. Túlzás nélkül állítható, hogy a kép(ek) és a szöveg tökéletes összhangjának lehetünk tanúi.

A kötet Epiktétosz-idézettel kezdődik, melynek lényege: hogyan használhatja föl az ember az ösztöneit és hajlamait akadályok nélkül. A görög filozófus szerint a bölcsélet alapelve: „Ha jó akarsz lenni, hidd, hogy rossz vagy”. A prózakötet szerves része a bevezető idézet – mindenekelőtt azért, mert a könyv egészében az akadályok leküzdése áll a középpontban, annak minden felemelő és tragikus összetevőjével együtt.

Az olvasás során a befogadó óhatatlanul is két, a valós és egy fiktív világ részese. Ám míg az olvasott világnak csupán értelmezője, addig a valóságosnak egyben szereplője, alanya, jobb esetben akár alakítója is lehet. Kérdés, hogy egy mű ismerete hogyan s miképpen befolyásolja olvasóját utóbbi szerepkörében. Zentai László könyvét ebbéli funkciójában is érdemes áttekinteni, azért is mert a szerző egy izgalmas kísérletre vállalkozik: egy város, Sopron elmúlt évtizedeinek szociálisan érzékeny, átvilágító ábrázolására. Ugyanakkor a történetek egyetemes érvényűek is, szinte bármely magyarországi településen megtörténhettek volna. A kötetben a szemünk előtt bontakozik ki a város és hazánk elmúlt közel száz évének egybetükrözöttetett – a folyamatokat alulnézetből megközelítő – története, az olyan prózaíró nyelvkészletével, aki otthonosan mozog a lírai kifejezésmódok olykor viharos tengerén.

Az elbeszéléseket figyelve a férfihangokat érezzük dominásnak, noha vannak szerethető és kevésbé szerethető női elbeszélők, akik férjükéről vagy barátjukról (*Abortusz meg egy üveg konyak, Kovács és a gyerekek*) mesélnek, illetve pszichopatólogiai tüneteket produkálnak (*A Hivatal – az kérem, Hivatal*).

Olvasás közben folyamatosan előtörlődnek az író emlékképei, különféle életeseemények, az intellektuális, alkotó ember sok-sok próbatétele. A szenvedés mélységeit alakjainak bemutatásán keresztül jeleníti meg. Az elkövetett hibák, bűnök sokszor megtorlatlanok maradnak, a katarzis nem következik be. A szenvedés az individuális szintnél tágabb értelemben: történeti összefüggésben is megjelenik a műben. Az író nemcsak egy-egy szubjektum testi, lelki kínjait, hanem egy nemzedék megpróbáltatásait is bemutatja. Hangsúlyoznunk kell a könyv egyik nagy erényét; a tömörítés képességét. Néhol némileg meghökentető megoldásokat kínál,

olyanokat, amelyek joggal vívják ki az olvasó figyelmét, főként azért, mert eltérnek a próza megszokott eljárásaitól.

Zentai László olyan történeteket ír, akár saját életének válságos vagy éppen fel-emelő eseményeiről, amelyről Nietzsche provokatív címadása – *Korszerűtlen elmékedések* – jutott eszembe. A német filozófus korának olyan, szerinte lényegi kérdéseit kívánta vizsgálni az említett könyvben, amelyeket kortársai figyelmen kívül hagytak. A szerző gondolatainak fontos tartóoszlopa a realitás kifejezése, mégis lírai gondolatiságával olyan többletet mutat be az olvasónak, amivel megmutatja a különbséget a többi kortárs realista regénnyel szemben.

Az igazi nagy írók fantasztikus érzékkel tudják ötvözni a komédiát a tragikummal, érzik, hogy a kettőt egymástól csak egy hajszál választja el, s hogy mit érzünk drámaian nevetségesnek vagy drámaian félelmetesnek, az csupán nézőpont kérdése. Nem tudjuk, hogy sírjunk vagy nevéssünk. Aztán hol így, hogy úgy, mint a főkaboldogság.

A *Mikor jön az öreg?* narrációjában nagy jelentőséghez jutnak a lírával átítatott drámai monológok. A szöveg néha áradó szabadverssé alakul át, s így plasztikusabban jelenítheti meg az emberi sors mélységeit. Az időbeli hullámváz, a különös képzettársítások tovább gazdagítják a leírt cselekményeket. Ízig-vérig modern próza ez, korunk méltó lenyomata. Az életrajzi ihletettség néhány elbeszélésnél („*Akkor inkább gumit sütök*”, *A Hivatal – az kérem, Hivatal*) különös erővel tör át a szavak szintjén, s berántja az olvasót a zentais világlátásba és élethelyzetekbe. Olyan fontos értékeket állít elénk és mutat be nekünk, mint felvállalás, elfogadás, nyílt kommunikáció, hatékonyság, eredményesség, elégedettség, szeretet, támogatás, az idő hatékony eltöltése, négy szemköztiség, fegyelem, felelősség felvállalása, figyelembevétel és az önbecsülés. Felmerülhet bennünk az ihletgyanakvás. Milyen elődök útján jutott el a szerző ezekig a művekig? Nos, a Soproni Fialatok Művészeti Kollégiumában közreműködő művészek jó táptalajt nyújthattak a szerző értékvilágának betetőzéséhez.

A címadó elbeszélésben, mely a kötet utolsó darabja, az élet és a halál örökös küzdelmét eszkalálja a felsőbb hatalomhoz, a transzcendenshez. Szereplői legtöbbször orientációvesztettek, mint például a *Kovács és a gyerekek* vagy az „*Akkor inkább gumit sütök*” című elbeszélésekben. Mégis ez az élethelyzet kínálja fel a megtisztulás és a megújulás lehetőségét. Egy olyan életcél lehetősége kínálkozhat, amely önkritikus, alázatos, ismeretelméleti értelemben kevésbé magabiztos, közösségi. A válság, a bizonytalanság fellázíthatja a bezárkózó, megmerevedett gondolkodási és viselkedési sémákat.

A műben a szenvedés, a kétely mellett csak néha tűnik fel az öröm és a bizonyosság. A kötetben vannak olyan részek, amelyek súrolják a modorosság határát. Ilyenek például az elbeszélő saját magának feltett kérdései. Nehezen érthetőséget

hozhatnak, vagy a túlírtság vádját vehetik fel ezek a részek, és biztosan lesznek olyanok, akik az ebből adódó „nehezen olvashatóság” miatt nem lesznek elfogadó olvasók. Ám tekinthetőek ezek erősségnek is, hiszen kifejezetten Zentai-stílusjegyek, és azt is hozzá kell tenni, hogy az elbeszélésekben megteremtett atmoszféra, amely létrejön, bőven kárpótolja az esetleg ezekben a szövegekben kevésbé otthonosan mozgó olvasót.

A szerepek mögé bújó szerző mindig az egyént figyeli, családi életét és mentális állapotát mérlegelve. A különböző korú és helyzetű nők és férfiak, aki felsorakoznak az elbeszéléskötet oldalain át előttünk, kevésbé mutatják szeretetteljes, biztonságot nyújtó arcukat. A mű egy szociálisan érzékeny és ép alkotót állít elénk, s ő megpróbálja megmutatni, hogy ne féljünk, *amikor jön az öreg...*

(Grafit Public Kiadó, Budapest, 2017)

Egri épület optikák – Kálvin-ház

Tarnóc András

Hangok a lét síkátorából

Billy Collins amerikai költő 40 verse magyarul. Válogatta és fordította: Bagi István

Amikor az ember fiatal, és úgy érzi, hogy előtte áll az élet, magabiztosan vág magának utat a széles és a fényes jövő ígéretét hordozó ösvényen. Ahogy azonban ránk rakódnak az évek, a járásunk lassul, és a valaha fényes, széles útból síkátor lesz, melyet magas, többnyire magunk által épített falak szegélyeznek. Billy Collins és Bagi István munkája visszatekint erre a széles útra, de már a lét síkátorából szól hozzánk. Természetesen most a hallgatóság felkaphatja a fejét, jól hallottam, 2 szerzőről van szó? Hiszen itt fordítások vannak a könyvben?

Nem, kedves leendő olvasó, itt nem elszólás történt, szándékosan használtam a társ-szerzői utalást, mivel annak ellenére, hogy a könyv fő címe *Billy Collins amerikai költő 40 verse magyarul*, a versek olvasása közben úgy érezzük, hogy bár valószínűen nem ismerik egymást, az eredeti versek írója és a fordító teljes egységben vannak, és egy harmonikus munkakapcsolatot alakítottak ki. Ezt alátámasztja a két alkotó életkora is, hiszen gyakorlatilag egy generáció tagjai. Bagi István avatott kezű, a kulturális utalásokra érzékeny, mind a magyar, mind az angol nyelv finomságait és árnyalatait értő műfordító, ezt már az előző *Amerikai költők az ezredfordulón* című munkája is igazolta. Annak a könyvnek a megjelenésekor és most is azt a megtisztelő feladatot kaptam, hogy én mutassam be az adott művet.

A fordító nagyon is megérti Collins intelmeit, miszerint egy verset nem lehet székhez kötni, gumikötéssel elverni, vagyis elemzések kényszerzubbonyába szorítani. Gyakorlatilag ez egy költői reakció arra, hogy az amerikai irodalomban, főként az 1920-as évek elején megjelent egy irányzat, amely magát az irodalmat és benne a verset a természettudomány eszközeivel írta le, és arra törekedett, hogy meghatározza azt. Következésképpen, John Crowe Ransom, aki egyben irodalomtudós és költő, úgy definiálta a verset mint logical structure with local texture, vagyis laza fordításban személyes, helyhez kötődő élményekből felépített logikai szerkezet, vagy más szóval a személyes és a logikai szint szövéde. Aztán voltak olyanok is, akik azt hirdették, hogy a vers energiamező, erőter, és azon keresztül a költő energiát ad át az olvasónak. Egy másik híres amerikai költő, Ezra Pound viszont az átlagos olvasó és versszerető ember segítségére siet, amikor egyszerűen és közérthetően kijelenti, hogy a verset nem szétszedni, összerakni meg elemezni kell, hiszen az önmagában létezik, egyszóval van, Robert Frost szavaival a pillanatot ragadja meg a minket körülvevő zürzavarban.

Billy Collins, akit a legnépszerűbb amerikai költők között tartanak számon, a min-

dennapi beszéd stílusában átlagos eseményekről ír. Ugyanakkor kulturális jelentőségét igazolja az a tény, hogy a 9-11 terrortámadás első évfordulóján az ő versével indult a nemzeti megemlékezési műsor, és 2001–2003 között az „Egyesült Államok koszorús költője” címet is viselhette. Költői hitvallása szerint verseit mindig az adott olvasóhoz címezi, vele kezdeményez párbeszédet versírás közben. Költeményei a produktív élményteli élet titkát, misztériumát kutatják. Nagyon szemléletes hasonlattal él, amikor azt mondja, hogy a vers címétől a mű első soráig eljutni, olyan, mintha egy vízen ringó kenuba próbálna bezállni az ember. Vagyis Collins bizonytalanságokkal teli életünkben egy segítő kezdet nyújtana nekünk, egy biztos támpontot adna a zűrzavarban.

Egy idegen nyelvű irodalommal és kultúrával hivatásszerűen foglalkozó ember, mint jómagam, esetében szakmai betegségnek tekinthető az az igény, hogy a versfordításokat összevegyem az eredeti anyaggal. Ugyanakkor most úgy érzem, hogy valahogy lényegtelen kérdés az, hogy a fordító mennyire volt hű az eredeti szöveghez, milyen mértékben tudta tolmácsolni a szerzői szándékot. Az sem annyira kulcsfontosságú, hogy Bagi István mennyire volt képes megérteni és megértetni, vagy divatos szakmai zsargonban, dekódolni az amerikai kultúra elemeit a magyar befogadó számára. A leendő olvasót biztosíthatom arról, hogy a magas színvonalú munka minden szakmai elvárásnak megfelel. Már az előző kötet is bizonyította, hogy a fordító alapos nyelvi és kulturális háttérismeretekkel rendelkezik, és értő, érzékeny módon nyúl a versekhez. Bagi István remekül ért ahhoz, hogy az eredeti szöveg visszafogottságát, szinte puritán jellegét a magyar nyelv érzelmdús kifejezéseivel gazdagítsa, mintegy közelebb hozza.

Csak hadd ragadjak ki egy-két példát! Miközben Collins „*A tizes fordulóján*” című versben azt írja, hogy when I walk upon the sidewalks of life, ami ugye az élet járdáját jelenti, Bagi rendkívül szemléletesen így fordít: *a lét sikátorába süllyedtem*, vagy amikor eredetiben azt olvassuk, hogy My thoughts fly off to an enormous sky and about a million empty branches, a magyar változat sokkal líraibb és megkapóbb: *lelkemben egy végtelen égbolt és milliányi kitárt kar az enyém marad*. Ez a sor a „Kérlek nézd el nekem” című versben található.

A kötet első verse, a „Bevezetés a költészetbe” szavaival, az olvasó vízisiel a vers felszínén, miközben eljut a szavak bejáratához, és a víz mélyére is hatol. Fogadjuk el Collins és Bagi meghívását, lépünk át a szavak bejáratán! Miután áthaladtunk, azt látjuk, hogy saját életünk köszön vissza a különböző verssorokból. Mert kit nem zavart volna a szomszéd ugató kutyája, ki nem tárta volna ki szívét a tavasz langymeleg fuvallatának, ki nem élte valaha át a szerelem szépségét, az abban való veszettség misztériumát?

Azonban a megörökített mindennapi események és érzésszilánkok mögött ott lapang életünk legkegyetlenebb, egyben legigazságosabb törvényszerűsége, az elmúlás maga. Az öröklélen csónakjukon átevező halottak, az önmagát soha utolérni nem tudó, könyvéért visszatérő ember, az élet végső kertkapuján minket átkísérő és vállunkon nyugvó láthatatlan kéz mind azt jelzi, hogy a költő és a fordító egyaránt számadást

tart, leltárt készít, és ugyanezre hívja az olvasót is. És mi pont ezt tesszük, szemlélünk, pillanatokot emelünk ki eddigi életünkéből, miközben tudjuk, hogy a bőrünk alatt levő fény már halványodik. Tudjuk, hogy nem élünk örökké, csak naponta megugorjuk a következő gátat, amint a „*Riport a túlvilágról*” című versben olvashatjuk.

Ugyancsak elgondolkodhatunk a versek számán, persze így azonnal Arany János egyik műve elemzőjének csapdahelyzetébe kerülhetünk, amikor a költő óriás így reagált a szándékait kutató értekezés szavaira: „*gondolta a fene.*” Természetesen azonnal a bibliai példák, Krisztus 40 napos böjtje, illetve Illés vándorlása jut eszünkbe. De maradjunk még egy kicsit Aranynál, és tekintsünk ki a hazai és világirodalomra, amely a kései líra, az érettebb ember költői vallomásainak széles tárházát nyújtja nekünk!

Miközben a kötetben található verseket olvassuk, eszünkbe juthatnak Arany alábbi jól ismert sorai: hová lettél, hová levél óh lelkem ifjúsága! vagy hallgassuk csak mit mond a *Sejtelem* című költeményében! „Életem hatvanhatodik évébe köt engem a Jó Isten kévébe, betakar régi rakott csúrébe, vet helyettem más gabonát cserébe.”

Az átlagemberben élő poétakép nem a hosszú, nyugodt étellel kapcsolatos, hiszen ha csak megkérdeznénk önmagunktól, kire gondolunk, ha a *költő* szót halljuk, Petőfi lángolása, József Attila fiatalkori gyötrelmei vagy Rimbaud és Baudelaire lázas ifjúsága, esetleg Lord Byron romantikus szabadságimádata jutna eszünkbe. Ugyanakkor Billy Collins, illetve Bagi István versei egy hosszú életutat összegeznek, amelyben a lángoló ifjonti hév átadta helyét a bölcs és higgadt visszatekintésnek. De ellentétben Arannyal, a fő üzenet nem a lemondás, hanem az életigenlés. A lét sikátorából nem csak az elégikus sóhaj hallatszik, mivel mind a költő, mind a fordító, s természetesen az olvasó is Dylan Thomas halhatatlan szavaira gondol: „Csöndben ne lépj az éjszakába át, szikrázzon vén korod, ha hull a nap, Dúlj-fúlj, ha megszakad a napvilág!” Billy Collins versei, amelyeket Bagi István értő fordításában kapunk kézhez, pontosan ezeket a szikrákat csiholják, hiszen a versek fő üzenete az, hogy habár az élet sikátorba kényszerített minket, utunk és világunk beszűkült, de még itt vagyunk, hangot adunk érzéseinknek, megtaláljuk azokat az örömteli pillanatokot, amelyek segítenek átugrani a következő gátat.

Egy fordító, amikor egy másik nyelvről magyarra átültet egy szépirodalmi szöveget vagy verset, egyben hidat is épít két világ, két kultúra, két gondolati rendszer között. Művével nemcsak a magyar, hanem közvetett módon a világirodalmat is gazdagítja. Bagi István munkája pontosan ilyen hídépítő feladatot lát el megkapó gondossággal és szakmai alázattal. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy én mutathatom be a könyvet a nagyközönségnek, és teljes szívvel ajánlom mindenkinek, aki arra törekszik, hogy a bőre alatti fény a lehető leghosszabb ideig világítson.

(Szerzői kiadás, 2017)